

ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В статті розглянуто теоретичні та практичні проблеми переходу економіки України на інноваційну модель розвитку. Приділено увагу інноваційному потенціалу, формуванню інноваційної ідеології та проблемам прийняття рішень в інноваційній сфері.

Ключові слова: *інноваційна модель розвитку, інноваційний потенціал, ідеологія, прийняття рішень, інноваційний процес.*

Привертання уваги до питань інноваційного розвитку останнім часом обумовлене усвідомленням того, що саме цей шлях може бути єдиним для України з огляду на усунення наслідків економічної кризи та пошуку найбільш ефективного алгоритму розвитку національної економіки.

Проблеми сталого економічного зростання, що базується на інноваціях, формуються на стику науки й виробництва, фундаментальних і прикладних розробок, і цим можна пояснити їх складність і неоднозначність. Процес інноваційного розвитку має дві головні складові – реалізацію інноваційних проектів і розвиток інноваційного потенціалу. Інноваційний розвиток – це не тільки основний інноваційний процес, але й розвиток системи факторів і умов, необхідних для його здійснення.

Розробкою питань інноваційного розвитку займаються і вітчизняні та зарубіжні учені, серед яких: Б. Патон, В. Черковець, С. Біла, В. Нікітін, А. Гундарева тощо. Їх роботи присвячені дослідженню сутності інноваційного розвитку, його особливостей в умовах різних економік, технології впровадження ідей інноваційного розвитку в практику, дослідженню інституційних аспектів та інноваційного потенціалу. Проте, з огляду на кризовий стан економіки, доцільним є визначення проблем переходу економіки України на інноваційний шлях розвитку та пошук найбільш ефективних варіантів такої трансформації.

Метою статті є аналіз інноваційної сфери в Україні, визначення проблем, що перешкоджають переходу національної економіки до інноваційної моделі розвитку та визначення перспектив і потенціалу в цьому напрямі.

Насамперед, має сенс проведення дослідження інноваційного процесу. Слід зазначити, що відтворювальний підхід не втратив свого значення в методологічному арсеналі засобів наукового системного аналізу історичних етапів економічної еволюції, у тому числі й сучасного етапу інноваційного процесу. Ключ до розуміння його суті, закономірностей функціонування та розвитку дає погляд крізь призму взаємодії продуктивних сил і економічних, соціально-виробничих відносин, єдність фаз виробництва, обміну, розподілу та вжитку, процесів відтворення, споживання й нагромадження, стадій економічного циклу, виявлення джерел і факторів економічного зростання, взаємозв'язку відтворення матеріальних благ і послуг, основного капіталу, робочої сили та природ-

ного середовища, врахування відмінностей і єдності простого й розширеного відтворення тощо. Наслідуючи класичні традиції та враховуючи водночас підхід неокласичного синтезу в економічній теорії, процес відтворення доцільно розглядати на двох структурних рівнях економіки: як відтворення індивідуального (корпоративного, партнерського й одноосібного) капіталу – мікроекономічний аспект; як відтворення всього суспільного (національного, сукупного) капіталу – макроекономічний аспект. На цих рівнях повинна вирішуватися, причому вирішуватися по-різному, в різних формах, різними методами, і проблематика управління інноваційним економічним процесом, створенням і впровадженням (використанням) нової техніки й технології у виробництві товарів і сфері послуг, включаючи соціальну сферу [1]. Ринкова економіка функціонує та розвивається на основі приватногосподарських відносин (приватна власність на ресурси фізичних і юридичних осіб), вихідним логічно і фактично є мікроекономічний рівень, на підґрунті якого виникають базові економічні відносини та закономірності. Однак макроекономіка, перебуваючи в єдиній економічній системі, хоча й породжує низку власних відносин і закономірностей, не тільки відчуває регулюючий вплив мікроекономіки, але як підсистема економічно об'єктивно впливає на неї, а через інститут держави здійснює прямі й непрямі регулюючі функції в економіці, в тому числі проводить інноваційну політику, спрямовану як на індивідуальне, так і на суспільне відтворення за допомогою податкової політики, бюджетної та кредитної політики та прямої інвестиційної політики. Оскільки суспільний капітал у ринковій економіці є перетинанням і взаємодією індивідуальних капіталів, у переліку яких перебуває і державний виробничий капітал, то проблема нормального відтворення суспільного капіталу зводиться до певних пропорцій між галузями, що забезпечують особисте й виробниче споживання, предмети споживання та засоби виробництва.

У сучасній економіці функції із забезпечення пропорційності поділяються між корпоративним сектором і державою. Вони поділяють і відповідальність за переведення відтворення на інноваційний лад і надання йому інноваційного характеру. Індивідуальний капітал має бути поставлений в умови, що постійно стимулюють його інноваційну відтворювальну діяльність, причому певної спрямованості. Інноваційне відтворення суспільного капіталу потребує сьогодні державного прогнозування, програмування та довгострокового і середньострокового стратегічного планування генеральних напрямів подальшого інноваційного розвитку всього народного господарства.

У інноваційних розробках розвинених країн активно бере участь середній і малий бізнес. Але не він, звичайно, є лідером їх інноваційного розвитку. Очолують цей процес великі корпорації, діяльність передбачає участь середнього й малого підприємництва. І в Україні в авангарді створення та впровадження нових технічних засобів повинні йти не малопотужні й технічно слабо оснащені підприємства, а найбільші державні і приватні корпорації, які реалізують федеральні цільові, а також адресні інвестиційні програми. Сьогодні ж становище таке, що державні холдинги не освоюють тих коштів, які виділяються з бюджету. Виходить, що на старті прийняття державної стратегії інноваційного роз-

витку немає відповідного механізму економічного стимулювання й адміністративного впливу на ці об'єднання.

Не будь-яке відтворення, навіть розширене, як і не кожен феномен економічного зростання, є інноваційним. Відтворення може бути інноваційним, якщо основний капітал відшкодовується за рахунок амортизаційного фонду та збільшується за рахунок додаткової вартості (нагромадження), купуючи нову техніку й нове обладнання для використання більш високих технологій, а оборотний капітал витрачається в тих же обсягах або в більшому обсязі на більш якісну сировину та кваліфіковану робочу силу. Інноваційна складова оновлюваного капіталу може відіграти роль «мультиплікатора»: більш ефективний капітал і праця здатні (теоретично) перетворити просте відтворення в інтенсивне розширене з адекватним економічним зростанням. Інвестиції ж, що йдуть з доданої вартості на нагромадження, але на колишній технічній базі, є фактором екстенсивного розширеного відтворення та економічного зростання [2].

Темпи інноваційного оновлення суспільства мають чітко виражену залежність від рівня та співвідношення певних параметрів, що піддаються якісному й кількісному аналізу, та притаманні конкретному суспільству. Перш за все, це інноваційний потенціал, що характеризує граничні, максимальні можливості суспільства з точки зору створення та втілення інноваційних ідей. Він залежить від рівня розвитку науки, виробничих можливостей, доступності сировинних ресурсів, є характеристикою нагромаджених за минулі періоди інноваційних можливостей і ніколи не реалізується повністю. Реальні темпи впровадження інновацій, на жаль, нижче за максимально можливі. В умовах сучасної економіки вони диктуються раціональною моделлю поведінки суб'єктів економічної діяльності, які обирають оптимальні в певних умовах (з точки зору економічної вигідності або необхідності вирішення стратегічних завдань) темпи інноваційного оновлення.

Таким чином, з'являється можливість визначити параметр потреби в інноваціях для цього суспільства, що залежить від ряду факторів об'єктивного й суб'єктивного характеру, які реалізуються через модель раціональної поведінки суб'єктів економіки.

Кількісна оцінка таких параметрів досить складна, але з якісної точки зору можна сказати, що інноваційність конкретного суспільства прямо визначається співвідношенням його потреби в інноваціях та інноваційного потенціалу [3, с. 135].

В процесі переходу економіки України до моделі інноваційного розвитку можуть виникнути проблеми, які викликані поєднанням традиційних та інноваційних методів господарювання. Ці труднощі будуть існувати доти, поки не сформується нова методологія та ідеологія інноваційно спрямованого суспільства.

Результат, який отримує суспільство від упровадження інноваційних ідей спочатку може відрізнятися від очікувань, що зумовлено поєднанням інновацій та традиційних підходів у виробництві.

Виникає потреба замінити систему оцінки ефективності впровадження інновацій. Окрім моніторингу, яки лише констатує перебіг подій, доцільно

впроваджувати методики оцінки необхідності коригування методів інноваційного розвитку або навіть цілей інноваційного процесу.

Це зумовлює необхідність створення інститутів аналітики, які б займалися нагромадженням і обробкою інформації, що є необхідною для прийняття управлінських рішень у сфері інновацій.

Потужне значення має інтелектуальний потенціал. Сьогодні в Україні зберігається суперечлива тенденція: кількість кандидатів і докторів наук щороку зростає, а загальна кількість науковців скорочується. Протягом останніх десяти років цей показник скоротився вдвічі [6]. Але не тільки кількісні показники мають бути критерієм оцінки. На сучасному етапі визначальним моментом є здатність до інноваційного мислення. Це полягає у можливості уявляти економічні процеси в принципах і схемах та свідчить про належність до людей нової генерації.

Найважчим моментом з огляду реалізації є зміна ідеології суспільства, яка потрібна для ефективного втілення принципів інноваційного розвитку. Це потребує багато часу, оскільки необхідно виховати не одне покоління на нових ідеях, щоб усунути споживацьке ставлення.

Поєднавши два останні напрями, можна створити еліту суспільства, яка братиме найактивнішу участь в інноваційному процесі. Ця еліта має бути інтелектуальною та керуватися принципами інноваційного розвитку в процесі прийняття економічних рішень. Сьогодні освітні заклади, на жаль, не надають фахівців такої якості [4].

Торкаючись інституціональних аспектів інноваційного розвитку економіки, слід акцентувати увагу на пристосуванні законодавства та виконавчої влади до вимог інноваційного процесу.

Особливого значення за умови переходу до інноваційної моделі розвитку набуває процес прийняття рішень. При цьому доцільно дотримуватися 3 принципів:

- використання багатоваріантності систем і методів управління;
- кадровий відбір на підставі сучасних вимог;
- підготовка кваліфікованих спеціалістів-менеджерів.

Значну роль також має самостійність регіонів у процесі прийняття управлінських рішень. Наявність перспектив розвитку для мезорівня економіки стимулює розвиток економіки в цілому.

Для переходу економіки України до моделі інноваційного розвитку необхідно розробити стратегію та політику інноваційного розвитку.

Невід'ємною частиною державної інноваційної політики має стати створення умов для розширення сфери та масштабів попиту, пропозицій і поширення науково-технічних знань у країні, комерційного впровадження науково-технічних розробок у виробництво [5, с. 184].

Для цього має бути забезпечено:

- підвищення рівня та розширення сфери науково-дослідних, дослідно-конструкторських розробок, у тому числі шляхом систематичного підвищення частки витрат на науку в державному бюджеті;

- розвиток фундаментальних досліджень, які мають особливе значення для переходу економіки на інноваційний шлях розвитку;
- оптимізація структури установ і суб'єктів господарювання, що функціонують у науково-технічній сфері;
- формування в суспільстві методів сприяння інноваціям шляхом упровадження нових освітніх програм і розвитку системи безперервної освіти (підвищення кваліфікації кадрів) у науці, виробництві, сфері послуг;
- створення засад для розвитку науково-технічної діяльності підприємств і посередницьких організацій, які сприяють активізації інноваційної діяльності, допомагають встановленню зв'язків між науково-дослідною сферою та виробництвом;
- створення інноваційних структур, інформаційних та інфраструктурних підприємств, які сприяють упровадженню нових технологій у виробництво;
- удосконалення організаційно-економічного механізму міжнародного трансферу технологій з метою створення політичних, правових та економічних умов для зростання приплив іноземного капіталу, а також експорту вітчизняних технологій;
- сприяння розвитку винахідництва та забезпеченню надійного патентного захисту результатів прикладних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у державі та за кордоном.

Стимулювання інноваційної діяльності має забезпечуватися шляхом застосування пілг для всього циклу інноваційного процесу від фундаментальних досліджень до впровадження у виробництво за умов використання інновацій для збільшення обсягу та підвищення якості виробленої продукції.

Таким чином, основними напрямками переходу України до інноваційної моделі розвитку є:

- формування нової ідеології в суспільстві;
- створення інституціонального середовища для ефективних інновацій;
- підвищення ефективності прийняття управлінських рішень;
- підготовка фахівців нової генерації для реалізації принципів інноваційного розвитку на практиці.

Подальшої розробки потребує питання створення ефективного механізму інноваційного розвитку національної економіки.

Література

1. Патон Б. Інноваційний шлях розвитку економіки України [Електронний ресурс] // Вісник НАН України. – 2001. – № 2. – Режим доступу: <<http://www.nbu.gov.ua/portal/all/herald/2001-02/2.htm>>.
2. Черковец В. Особенности нового этапа инновационного развития России [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <<http://institutiones.com/innovations/895-osobennosti-novogo-jetapa-innovacionnogo-razvitija-rossii.html>>.
3. Біла С.О. Інноваційний розвиток промисловості як складова економічної безпеки України / С.О. Біла // Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій: матер. конф. – Суми, СОІПО, 2008. – 238 с.

4. Никитин В. Наше высшее образование не встроено в мировой рынок труда / В. Никитин // День. – 2000. – № 87. – 19 мая.
5. Гундарева А.Д. Інноваційна політика в Україні: стратегії, тенденції розвитку / А.Д. Гундарева, С.А. Кучерук // Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій: матер. конф. – Суми, СОІПО, 2008. – 238 с.
6. Наукові кадри та кількість організацій: статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.